

**İLKÖĞRETİM 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER
DERSİ “OSMANLI KÜLTÜR VE MEDENİYETİ” ÜNİTESİNDE
GEÇEN TARİH TERİMLERİ İLE İLGİLİ KAVRAM
YANILGILARI**

Özlem Bektaş^{*} -Ali Sinan Bilgili^{**}

Özet

Bu çalışmada ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi “Osmanlı Kültür ve Medeniyeti” ünitesinde geçen kavramların doğru kavranma durumlarına yönelik kavram yanılıgıları incelenmiştir. Araştırmanın örneklemi olan Erzurum merkez ilköğretim okullarında anket, görüşme ve gözlem yapılmıştır. Elde edilen bulguların değerlendirilmesi sonucu öğrencilerde önemli ölçüde kavram yanılıgısı olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonunda kavram yanılıgılarını giderici önerilerde bulunulmuştur

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, kavram, kültür, medeniyet, öğrenci

Abstract

Complexing Of Concepts Related With Terms Of History In “Ottoman Culture And Civilization” Unit In Primary School 7th Grade Social Sciences Course

This study aims to investigate complexity and correct use of concepts. The sample of the study included primary schools and the data were collected by questionnaire, interview and observation. The findings revealed that there is a significant amount of complexity and missue of concepts complexing of concepts related with terms of history in “ottoman culture and civilization” unit in primary school 7th grade social sciences course. The study also includes some suggestions to overcome the missue of concepts.

Key words: Social Science. concept, culture, civiliation, student

^{*} Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Erzurum

^{**} Yrd. Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi A.B.D., Erzurum

Giriş

Türk tarihinin şüphesiz en önemli devresi Osmanlı dönemidir. 13. yüzyıl sonlarında kurulan bu devlet 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar hükümlanlığını devam ettirmiştir. Osmanlı tarihine ait pek çok araştırma bu devletin sosyal, siyasal, askerî, malî, teşkilat ve sistemi hakkında epeyce bir bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır.

Tarihimizin bu müstesna döneminin öğretimi ülkemiz eğitim sistemi içerisinde Türk Milli eğitiminin genel ve özel amaçları doğrultusunda yetişecek nesillere öğretimi hususuna büyük ehemmiyet verilmektedir. Bu meyanda ilköğretim 6. sınıftan başlamak üzere Osmanlı tarihi konularına yer verilmiştir. Ders kitapları incelendiğinde Osmanlı Devletinin siyasî, askerî, malî durumundan bahsedildiği görülmektedir. Bu esnada Osmanlı devlet hiyerarşisinde ve sisteminde geçen bir çok kavramda verilmektedir. Cizye, tımar, nişancı, eşkinci, vezir gibi pek çok kavramın kullanıldığı ilköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler kitabında verilen bu kavramları öğrencilerin algılamaları ve öğrenmeleri sağlanabilmekte midir? İşte bu çalışmanın amacı, ilköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde Osmanlı tarihi ile ilgili bazı kavramlar hakkında öğrencilerin fikir, duygu ve düşüncelerini inceleyerek onların bu kavramlardaki yanlış fikirlerini tespit etmektir. İlköğretim öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde Osmanlı tarihi konuları ile ilgili terim ve deyimleri içeren kavramları anlama düzeylerinin belirlenmesi, Sosyal Bilgiler dersinin Osmanlı tarihi bilgisi ve bilinci oluşturmada etkisi göz önünde tutularak temel yapı kurulması ve öğretim yöntemlerinin daha etkili olarak uygulanması açısından değer taşıdığı düşünülmektedir.

Araştırmanın sınırları; İlköğretim 7. sınıflarında okuyan 13-14 yaş grubu öğrencileri ve bu derse giren öğretmenlerdir.

Araştırmanın evreni; Erzurum Merkez Osman Gazi, Şükrü Paşa, Polis Amca, Mehmetçik, İnönü, Sabancı ve Cemal Gürsel İlköğretim okullarından 7 ilköğretim 7. sınıflardan 800 öğrenci ve bu okullarda görev yapan ve sosyal bilgiler dersini veren 30 öğretmendir.

Yöntem

Araştırmanın problemlerinin analizinde niceliksel ve niteliksel verilerden yararlanılmıştır. Niceliksel verilerin elde edilmesinde anket-tarama (survey) ve niteliksel verilerin toplanmasında da görüşme ve gözlem yapılmıştır. Niceliksel verilerle öğretimde karşılaşılan sorunların kaynağı belirlenmeye çalışılmış olup, niteliksel verilerle de bu sorunlara ilişkin öğretmenlerin düşünce ve önerileri saptanmıştır. Aynı zamanda gözlem yapılarak dersin uygulaması incelenmiştir.

Araştırma ilköğretim 7.sınıf “Osmanlı Kültür ve Uygarlığı” ünitesi üzerinde yoğunlaştırılmıştır. İlköğretim 7. sınıf ders kitabı ve İlköğretim Sosyal Bilgiler müfredat programı incelenerek ünitelerde geçen 30 adet kavram tespit edilmiştir. Daha sonra bu kavramlar, öğrencilerin kısa yazılı cevaplar verebilecekleri şekilde anket form halinde düzenlenerek, ünite konuları sınıfta işlendikten 2 hafta sonra uygulanmıştır. Sorular işleniş zamanına ve müfredatta yer alan sırasına göre sorulmuştur. Osmanlı tarihi terimlerini içeren konularının araştırmada yer alan kısımlarını kapsayacak şekilde bilinmeyen kavramları, kavram yanlışlığı ve kavram kargaşasını ortaya çıkarıcı nitelikte ve okullarda bu konuların işlenmiş olmasına dikkat edilmiştir.

Anket 800 öğrenciden oluşan bir gruba uygulanarak, sonuçlarına göre; öğrencilerin yanlışta oldukları kavramlar belirlenerek sebepleri araştırılmıştır. Uygulanan anket formundan elde edilen veriler, kavramı doğru anlama, kavram yanlışlığı, kavram kargaşası ve cevapsız şekilde tasnif edilerek, öğrencilerin bu kavramlarla ilgili anlama düzeyleri tablo haline getirilip yorumlanmıştır. Kavram öğretiminde dikkat edilecek hususlar üzerine sosyal bilgiler dersini veren 30 öğretmene anket uygulanmıştır. Bu anket sonuçları tablo olarak sunulmuştur.

Araştırmada yapılan ankettten bağımsız olarak, özellikle görüşme ve gözlem çalışmaları yapılmıştır. Bu amaca yönelik 7 ayrı ilköğretim okulu seçilerek, 13 öğretmen ve 85 öğrenci ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gözlem çalışmaları 7.sınıflar olmak üzere bu okulların 6 sınıfında yapılmıştır. Sınıflarda gözlem çalışmaları ise 2 hafta sürmüştür.

Kavram Nedir?

Kavram kelimesi sözlükte; “nesnelerin zihindeki soyut ve genel tasarımı” olarak tanımlanmıştır¹. Genel anlamda, insan zihninde anlaşılan, farklı obje ve olguların değişebilen ortak özelliklerini temsil eden bir bilgi formu/yapısıdır². Bunun için verilecek kavramın algılanması, öğrencinin konuyu anlamasında ve standart bir bilgi düzeyine ulaşmasında önemli bir araçtır. Aracın öğretime uygulanması durumunda, yanlış veya yanlış düşünce, “kavram yanılgısı” veya “yanlış anlama” ya da “gerçekleri yanlış yorumlama” şeklinde karşılaşılan problem olarak görülmektedir³. Oysa, tarih eğitiminin en önemli hedeflerinden birisi öğrencilerin tarih konularında geçen kavramları doğru olarak kavramalarını sağlamaktır. Çocuklar tarafından algılanan kavramların yorumlanması ve kullanılması, önceden kazanılan bilgilere bağlı olarak değişiklik gösterdiği için alt yapının sağlam temeller üzerine oturtulması gerekmektedir. Geçmiş ve güncel öğretilerle, öğrencinin zihninde, zamanla edinilen birikimler üzerine yapılandırılan yeni bilgiler, tarihî kavramların algısını doğrudan etkileyerek doğru veya yanlış kavramaya dönüştürebilir. Kavramların yanlış algılanması durumunda önceki bilgilerle yeni öğrenilenler çatışır ve kavram kargaşası ortaya çıkar. Kavram kargaşası da öğretimi zorlaştırır.

Kavramların doğru öğrenilmesi, işlenen tarih konularının öğrenimi ve anlaşılmasını sağlayan etkenlerden biridir. Bunun için kavram öğretim basamakları öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyine uygun; somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora ve bilinenden bilinmeyene doğru; birbirinin ön şartı ve kendi içinde mantıklı bir tutarlılığı olacak biçimde düzenlenmelidir⁴.

Tarih öğretiminde kavramlar bilgi yaratma sisteminin önemli bir parçasıdır. Söz konusu üniteye geçen tarih terimlerini anlama, çocukların görüş noktasından hareketle, sözcüğü anlamayı bağdaştıran/kaynaştıran ve akla uygunluk sağlayan kavramsal yapıları konularla birleştirir. Gerçek dünyada ve

¹ Hasan Eren v.d., *Türkçe Sözlük*, 2, Ankara 1988, s.817.

² Gülten Ülgen, *Kavram Geliştirme Kuramlar ve Uygulamalar*, Ankara 2001, s.100.

³ Robert Barrass, "Some Misconceptions and Misunderstandings Perpetuated by Teachers and Textbooks of Biology", *Journal of Biology Education* 18 1984: 201-205.

⁴ Veysel Sönmez, *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Klavuzu*, İstanbul 1999, s.103.

okulda kullanılan özel kavramlar paralel geliştirilerek kalıcı ve doğru kavram bilgisi kazanılmış olur⁵.

12 yaş dolaylarında çocuk mantık yürütmeye ve tartışmaya, ⁶ 14 yaş civarında felsefi düşünmeye başlar. Söz konusu dersin ünitesinin hitap ettiği yaş 13-14 dolaylarındadır ve orta ergenlik noktasında özümleme ve uyum mekanizmalarında bir dengeleme söz konusu olur. Ergen uyum sürecini kullanarak bilişsel zenginliğini geliştirir⁷. Bu doğrultuda, felsefi düşünmenin gelişmeye başladığı 7. sınıf öğrencilerine sunulan tarih eğitiminin, öğrencinin kritik ve bağımsız düşünme, karar verme yeteneklerini geliştirilmesi yönünde uygulanmasıyla, ortaya çıkabilecek kavram yanlışlarını engellemek ve ortadan kaldırmak mümkün olabilecektir.

Ünitede Geçen Kavramlar

7. sınıf ders kitabının incelenmesi sonucunda şu kavramlar elde edilmiştir; Divanîhümayun, sadrazam, vezir, nişancı, kazasker, defterdar, şeyhülislâm, beylerbeyi, kadı, subaşı, has, zeamet, timar, dirlik, öşür, cizye, ulema, kapıkulu piyadeleri, kapıkulu süvarileri, ulufe, yeniçeri ağası, akıncı, kaptanıderya, nizamıcedid, sekbancıcedid, eşkinci ocağı, Tanzimat fermanı, ıslahat fermanı, reaya, sıbyan mektebi, kitab-ı bahriye. Bu kavramların bazıları hakkında ders kitabında açıklama yapılmış, bazılarından ise sadece isim olarak (eşkinci ocağı, sekbancıcedid) bahsedilmiştir. Açıklama yapılan kavramlardan bazıları (şeyhülislam) bir yerde farklı, diğer yerde farklı tanımlanmıştır. Bir çok tanım tarih literatüründeki tanımla çok fazla uyuşmamaktadır. Buna zeamet örnek verilebilir.

Öğrencilerin kavramlara yükledikleri anlam sorulduğunda aşağıdaki cevaplar alınmıştır;

⁵ John E.Trowbridge ve Joel L. Mintzes. "Students' . Alternative Conceptions of Animals and Animal Classification." *School Science and Mathematics* 85 1985: 304-316.

⁶Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul 1999, s.282

⁷ Betül Aydın, *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, İstanbul 1997, s.156

Kavram Yanılıları

Tablo.1: Kavramlar ve öğrenci cevaplarına göre kavram yanılıları

Kavram	Ders kitabında verilen tanım	Öğrenci cevabı
Divan-ı Hümâyûn	Osmanlı Devleti'nde önemli konuların görüşüldüğü ve başlangıçta padişahın, Fatih'ten itibaren veziriazamın başkanlık ettiği askeri, mali, adli ve idari işlerin görüşülerek karara bağlandığı yer.	<ul style="list-style-type: none"> * Giderleri halk tarafından karşılanan topluluk * Şimdiki mahkeme yeri * Yasaların görüşülüp karara bağlandığı yer * Divan şiiridir örnek; mefilü, mefailü, mefilü; meful
Sadrazam (Veziriazam)	Devletin yönetiminde padişahın en yetkili devlet adamı veziriazamdı. Kanuna göre padişah vekili sayılırdı.	* Padişah olmadığı zaman yerine bakan kimse.
Vezirler	Uzun süre devlet hizmetinde bulunan bilgili ve yetenekli devlet adamlarıyla komutanlar arasında seçilirdi. Sadrazamdan sonra en yetkili kişiydi ve onun verdiği görevleri yapardı.	<ul style="list-style-type: none"> * Padişahın sağ koludur. * Padişahın sağ koludur. * Kralın kahyasıdır.
Nişancı	Kanunları iyi bilir, gerektiği zaman divanda açıklamalarda bulunurdu. Fermanlara ve yabancı devlet hükümdarlarına gönderilecek mektuplara padişahın tuğrasını (imzasını) çekerdi.	<ul style="list-style-type: none"> * Bakanlar kurulunda bir bakan * Padişahın bir kişiyi öldürmek için tuttuğu görevli * İyi nişan alan * Padişahı korumak için görev yapan kişi * Gezden gözden arpacıktan hedefin alt kenar orta noktasından vuran kişi * Padişahın imzasını tutan kişi * Padişahın tuğrasını taşır * İyi silah kullanan eğitim görenlerdir

Özlem Bektaş-Ali Sinan Bilgili

Kazasker	Adalet işlerine bakar, kadıların, müderrislerin atama ve görevden lama işlerini yapardı	* Savaşlarda akıncılardan sonra en önde bulunan askerler * 24 saat nöbet tutan asker
Defterdar	Devletin mali işlerine bakar, gelir ve giderlerin hesaplayarak bütçeyi hazırlardı.	* Maliye bakanı * Vergi memuru * Vergileri toplayan kişi * Padişahın bilgilerini deftere yazan kimse
Şeyhülislâm	Divan-ı hümâyûnda alınan kararların İslam dinine uygun olup olmadığı konusunda fetva verirdi	*Devletle ilgili fetva veren *Kazalarda kadılık yapan *İmam *Kur'an okuyan devlet adamı
Beylerbeyi	Merkeze bağlı eyaletlerin başında bulunan ve eyaletin her türlü idari işlerine bakan kişi	*Beylikleri yöneten kişi *Beylikleri kuran *Tüm beylerin başı *Divan üyesi *Devletin eyaletlerini yöneten *Sınırları yöneten
Kadı	Kazalarda adalet işlerine bakan kişi	*Osmanlıda mahkeme başkanı *Dini kavgalara bakar *Din dersi hocası * Yargıç *Suçluları falakayla cezalandırır
Subaşı	Kazalarda güvenlik işlerine bakan kişi	*Yetkili kişilerin çocuklarının eğitimi ile uğraşan kişiler *Subay *Eyaletlerin başındaki yönetici *Komutan

Kavram Yanılgıları

Has	Geliri en yüksek olan toprak. Bu toprağın geliri vezirazam, vezir, nişancı, beylerbeyi gibi yüksek devlet görevlilerine verilirdi	*Padişah ve ailesine ait toprak parçası *Geliri 3000 akçeyi geçmeyen kişilerin toprağı *Müslüman olmayanların verdiği vergi *Vezire ait toprak parçası
Zeamet	Geliri, subaşı ve kadı gibi görevlilere verilen topraklardı	*Müslüman olmayan halka verilen toprak *Müslüman olmayan halktan alınan vergiler *Hazine *Subaşı, kadı gibi görevlilere verilen vergi *Toprak ağası
Timar	Genellikle savaşta yaralık gösteren askerlere, kale muhafızlarına ve bazen de işlerinde başarı gösteren diğer görevlilere verilirdi.	*Askerlere verilen toprak parçası *Ticaretle uğraşan kişilere verilen toprak *Atları timar eden *Köylüye verilen toprak
Öşür	Müslüman halktan alınan vergiler	*Eski toprak parçalarından alınan vergi *Toprak mahsullerinden alınan vergi *Halktan alınan vergi *Ticaret aracı *Para
Cizye	Müslüman olmayan halktan alınan vergiler	*Eski yıllarda bir çeşit vergi *Müslümanların verdiği vergi *Ticaret yapan yabancıların verdiği vergi

Özlem Bektaş-Ali Sinan Bilgili

Ulemâ	Bilim adamları	*Para *Öğretmenler
Kapıkulu Piyadeleri	Yaya birlikler olup, önemli bölümü yeniçerilerdi. I. Murat zamanında kurulan yeniçeri ocağına acemi oğlanlar ocağından yetişenler alınır.	*Sınır başında görev yapan askerler *Sarayın kapısında bekleyen nöbetçiler *Nöbetçiler *Padişahı koruyan askerler
Kapıkulu Süvarileri	Atlı birliklerdi ve acemi oğlanlar ocağından seçilirdi.	*Kapıkulu piyadelerindeki aynı yanılığlar geçerlidir.
Ulufe	Yeniçerilerin üç ayda bir aldığı maaş	*Para *Eski para birimi *O zamanlar ki para *İmamlara verilen maaş
Yeniçeri ağası.	Yeniçeri ocağının komutanına yeniçeri ağası denirdi	*Savaşlarda önemli rol oynayan askerlerin başıdır. *Kalelere baskın yapan askerler *Yeniçerilerin en yaşlısı *Yeniçerilerin en zengini
Akıncılar	Osmanlı ordusunun savaşlarda önde giderek ordunun her türlü güvenliğini sağlayan parçası.	*Savaşa katılan kişiler *Savaşa hazırlık yapanlar *Savaşta atlı birlikler *Osmanlı Devleti *Eskiden askerlere akıncı denirdi
Kaptan-ı derya	Donanmanın en büyük komutanı	*Denizci *Deniz askeri

Kavram Yanılıları

Nizam-ı Cedit	III. Selim zamanında 18.yy. da kurulan ordudur	*Nizam-ı Cedit zamanında kurulan ordunun ihtiyaçlarını karşılayan kişi *Osmanlı devletinde bir ordu
Sekban-ı Cedit	19. yüzyılda kurulan bir ordu.	*Abdulhamit zamanında kurulan bir ordu
Eşkinci Ocağı	19.yüzyılda kurulan bir ordudur.	*Devşirme ocağı *Acemi oğlanların yetiştiği ocak
Tanzimat Fermanı	19. yy. da hukuk sisteminde yapılan yenilikler oldu. Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle herkesin temel hakları güvenceye alındı.	*Müslüman olmayanlarla olmayanların aynı hakların verilmesi istenen ferman *Yenilik devri
Islahat Fermanı	Müslüman ve Müslüman olmayanlara her alanda eşitlik sağlandı.	*Müslümanların haklarında artış oldu. *Yenilikler
Reaya	Ticaret ve tarımla uğraşan Müslüman ve Müslüman olmayanlara reaya denirdi	*Müslüman olmayan halktan alınan vergi çeşididir. *Tarım vergisi
Sıbyan Mektepleri	Okuma yazma öğretilen mahalle okulları	*Devşirme öğrencilerin öğrenim gördükleri okullar *Asker okulları *Din eğitimi veren okullar *Asker yetiştiren okullar
Kitab-ı Bahriye	Piri Reis'in coğrafi eseri	*Donanma komutanı *Denizci kitabı

Bulgular ve Yorumlar

Çalışma sonucunda birçok gerçek tespit edildi. Bu çalışmanın sonuçlarına göre her kriter öğrenci yanıtı ile başarı arasında pozitif ilişki ortaya çıkartıldı.

a-Öğrencilere Ait Bulgular ve Yorumlar:

Tablo.2: Öğrencilerin Kavramlara ilişkin Yanıtlarına Göre, Kavramı Doğru Anlama, Kavram Yanılgısı, Kavram Kargaşası ve Cevapsız Oranları Dağılımı

Sınıflama	Kavram	Kavramı Doğru Anlama		Kavram Yanılgısı		Kavram Kargaşası		Cevapsız		Genel Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Cevapsız	Cizye	120	15	80	10	120	15	480	60	800	100
	Kitab-ı Bahriye	94	11.75	35	4.375	131	16.37	540	67.5	800	100
	Has	159	19.87	180	22.5	63	7.875	398	49.75	800	100
	Aşar (Öşür)	83	10.37	174	21.75	65	8.125	478	59.5	800	100
	Ulufe	65	8.125	165	20.625	23	2.875	547	68.37	800	100
Kavram Yanılgısı	Sadrazam	116	14.5	475	59.375	124	15.5	85	10.62	800	100
	Sıbyan Mektepleri	190	23.75	260	32.5	200	25	150	18.75	800	100
	Subaşı	252	31.5	267	33.375	158	19.75	123	15.27	800	100
	Tımar	185	23.12	326	40.75	121	15.12	168	21	800	100
	Nişancı	242	30.25	364	45.5	92	11.5	102	12.75	800	100
Kavram	Tanzimat Fermanı	38	4.75	147	18.375	548	68.5	67	8.375	800	100
	Eşkinci Ocağı	158	19.75	112	14	465	58.12	65	8.125	800	100

Kavram Yanılgıları

Kargaşası	Islahat Fermanı	15	1.875	11	1.375	754	94.25	20	2.5	800	100
	Sekban-ı Cedit	145	18.12	158	19.75	365	45.62	132	16.5	800	100
	Kazasker	20	2.5	86	10.75	384	48	310	38.75	800	100
Kavramı Doğru Anlama	Nizam-ı Cedit	365	45.62	250	31.25	54	6.75	131	16.37	800	100
	Ulema	321	40.12	165	20.625	104	13	210	26.25	800	100
	Beyler-beyi	340	42.5	125	15.625	154	19.25	181	22.62	800	100
	Kapıkulu Süvarileri	401	50.12	234	29.25	45	5.625	120	15	800	100
	Şeyhülislâm	405	50.62	230	28.75	85	10.62	80	10	800	100
	Vezir	455	56.87	164	20.5	93	11.62	88	11	800	100
	Defterdar	351	43.75	87	10.875	197	24.62	165	20.62	800	100
	Akıncılar	687	85.87	20	2.5	28	3.5	65	8.125	800	100
	Reaya	547	68.37	91	11.375	62	7.75	100	12.5	800	100
	Yeniçeri ağası	325	40.62	152	19	145	18.12	178	22.25	800	100
	Kaptan-ı Derya	585	73.12	48	6	93	11.62	74	9.25	800	100
	Zeamet	547	68.37	75	9.375	59	7.375	119	14.87	800	100
	Divan-ı Hümâyûn	456	57	65	8.125	151	18.87	128	16	800	100
	Kadı	745	93.12	25	3.125	21	2.625	9	1.125	800	100
	Kapıkulu Piyadeleri	321	40.12	250	31.25	97	12.12	132	16.5	800	100

Cizye % 60, Kitab-ı Bahriye % 67.5, Has % 49.75, Aşar(öşür) %59.5, Ulufe %68.375 'lik oranla öğrencilerin sıklıkla *cevapsız* bıraktıkları ve bilmedikleri kavramlardır. Bu kavramlardan Kitab-ı Bahriyenin *cevapsız*

bırakılması, ünitenin sonunda yer aldığı için bilim konusunun çabuk geçilmesi yada tüm kavramlardan sonra üzerinde pek fazla durulmamasından kaynaklanmaktadır.

Bilgiler kodlanır ve daha sonra belleğe atılır. Eğer bilgiler kodlanmazsa bulunamaz ve geri getirilemezler. Bellek kavramdan işaret alır ve bu işaretleri mesaja dönüştürür. Belleğe işleme sürecinde duyuşal alıcılar uyarıcıları işaretlere dönüştürerek belleğe alır. Kavram öğreniminin üzerinden zaman geçtikten sonra beyin kodlardan hatırlama yoluna giderek kavramı açıklar⁸. Bu noktadan hareketle bazı kavramlar yabancı geldiğinden öğrenciler belleğe atmakta ve geri getirmekte zorlanmaktadır.

Unutma olarak nitelenen bu olayı engelleyebilmek için şu hususlara dikkate edilmelidir;

1. Kullanılmayan bilgiler unutulmaktadır.
2. Sistemleşmemiş bilgiler iyi yerleşmemektedir.
3. Yeni bilgiler edindikçe eskiler unutulmaktadır⁹.

Kavram öğretirken şu aşamalar önemlidir.

1. Gözden geçirme
2. Soru hazırlama
3. Okuma
4. İlişkilendirme
5. Tekrar etme
6. Yeniden gözden geçirme¹⁰.

Sadrazam (vezirazam) %59.375, Sıbyan Mektepleri %32.5, Subaşı %33.375 Tımar %40.75 Nişancı %45. 5'lik oranla öğrencilerin en çok *yanıldıkları kavramlardır*.

⁸ Ülgen, a.g.e., s.48

⁹ Hasan Bacanlı, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara 2001, s.227

¹⁰ Doğan Cüceloğlu. *İnsan ve Davranışı*, İstanbul 1997, s. 191-2

Kavram Yanılguları

Tanzimat Fermanı %68.5, Eşkinici Ocağı %58.12, Islahat Fermanı %94.25, Sekban-ı Cedit %45.62, Kazasker % 48'lik oranla öğrencilerin sıklıkla *kariştirdikleri kavramlardır*. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ile *kariştirilmektedir*. Sekban-ı Cedit ve irad-ı cedit, aşar ve cizye, defterdar ve kazasker birbiriyle *kariştirilmektedir*.

Nizam-ı Cedit %45.62, Ulema % 40.125, Beylerbeyi %42.5 , Kapıkulu Süvarileri %50.125, Şeyhülislam %50.625, Vezir %56.875 , Defterdar %43.875, Akıncılar %85.875, Reaya %68.375, Yeniçeri ağası %40.625, Kaptan-ı Derya %73.125 , Zeamet %68.375, Divan-ı Hümayun %57 ,Kadı %93.125 ,Kapıkulu Piyadeleri %40.125'lik oranla ile en *kolay anlaşılan kavramlar* dır.

Öğrencilere Ait Mülakat ve Gözlem Sonuçları

- 1.Nispeten öğrenciler Osmanlı tarih kavramlarını öğrenmede daha zayıf performans sergilemektedirler. Yetersiz eğitim ve öğretim kaynakları bunu etkileyen faktörlerden biridir.
- 2.Okulların çoğunda uygulanan kavram öğretimi klasik metotlarla gerçekleştirilmektedir.
- 3.Öğretmenler genel olarak kavram öğretiminde deneyim eksikliği yaşamaktadırlar.
- 4.Öğrenciler derse yeterince hazır gelmemektedirler.
- 5.Öğrenciler kavramlarla bağlantılı olarak araştırma ve farklı kaynaklardan bilgi edinme alışkanlığı kazanamamışlardır. Beyinlerini kullanarak bilgileri yerleştirme yerine ezberlemeyi ve geçici bellekten sunmayı tercih etmektedirler. Bu nedenle ders işlenişi arasında anlamadıkları kavram yokmuş gibi sorulan sorulara klasik ve hep aynı cevapları veya %95 lik bir kesim kitaptaki yada öğretmen notlarındaki cümleleri aktarmaktadırlar. Kendi ifadelerini mecbur kalmadıkça katmamaktadırlar.
6. İletişim oldukça formal, tartışma, sorgulama ve birlikte sonuçlara ulaşarak bilgiyi paylaşma minimum düzeyde kalmaktadır.

7. Anket yazıları ve öğretmenlerin sınav kağıtları incelendiğinde öğrencilerin Türkçe'ye yeteri düzeyde hakim olamadıkları tespit edilmiştir. Bu durum kavram öğretiminin başarısını doğrudan etkilemektedir.
8. Farklı sosyo-ekonomik düzeylerden gelen öğrenciler kavramlara da farklı tepkiler göstermektedirler. Önceki yaşantılar, gelenek ve görenekler öğrenimi etkilemektedir. Örneğin, kırsalda atla yakın olma imkanı bulan öğrencilerde kapıkulu piyadesi, kapıkulu süvarisi gibi kavramların çok çabuk ve doğru kavrandığı görülmüştür. Kent kültürü içinde yetişmiş öğrencilerde ise, bu tür kavramlar filmlerde gördüklerinden yada duyduklarından hareketle bazen farklı ve yanlış yorumlanmaktadır.
9. Başarılı öğrencilerin kavramları öğrenmede kendi zihinlerinde bilinçli yada bilinçsiz bir sistem oluşturdukları görülmüştür. Başarılı öğrenciler; ilişki kurma, geçmişle bugünü bağlama, birbirini etkileme, neden sonuç kurma yöntemlerini kullanmaktadırlar.
10. Kimi öğrenciler dersane eğitimi desteği ile kavramlara daha çabuk yanıt vermektedirler. Ancak burada test çözme ağırlıklı çalıştıkları için yorum güçleri fazla etkin değildir.
11. Kalabalık sınıflar kavramların geribildirimini ve pekiştirilmesini engellemektedir.
12. Kavramlar çok fazla tekrar edilmemektedir.
13. Kavram haritaları, anlam çözümleme tabloları, kavram ağları öğrencilere verilmemektedir..
14. Öğrenciler kavramları zihinde kodlama problemleri yaşamaktadırlar. Çünkü öğretmenlerinin kodlama ipuçlarını yeterince vermediklerini söylemişlerdir.

b. Öğretmenlere Ait Bulgular ve Yorumlar

Tablo 3: Öğretmenler Tarafından Kavram Öğretimi Basamaklarının Uygulanma Düzeylerine Göre Dağılımı

Öğretmenler Tarafından Uygulanma Düzeyleri	Hiç		Çok az		Çoğunlukla		Daima	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Dereceler f, %, N=30								
Öğretilecek kavramla ilgili ön bilgi verme	0	0	0	0	8	26.7	22	73.3
Kavramların açıklamalarını verme	0	0	0	0	12	40	18	60
Kavramlarla ilgili farklı kaynaklar kullanma	12	40	9	30	4	13	5	17
Kavramlarla ilgili farklı kaynaklardan öğrencilere araştırmalar yaptırma	21	70	6	20	2	7	1	3
Kavramların öğretilmesinde görsel işitsel araçlar kullanırma	25	84	2	7	0	0	3	9
Tüm öğrencilerimin öğrenme düzeylerini bilme	2	7	13	43	5	17	10	33
Öğreteceği kavramlar için önceden uygun örnekler planlama.	28	94	1	3	1	3	0	0
Öğrencilerle doğru iletişim kurarak dönütlerle kavramın pekiştirilmesine dikkat etme	5	17	2	7	14	46	9	30
Öğrenilecek yeni kavramlarla öğrenilen kavramı ilişkilendirme	0	0	2	6	13	44	15	50
Soyut kavramların tanımlarını verme	0	0	0	0	1	3	29	97

Özlem Bektaş-Ali Sinan Bilgili

Soyut kavramların yerleştirilmesinde güncel örneklerden yararlanma	0	0	0	0	27	90	3	10
Deneyimlerinin çoğu zaman sağlıklı sonuçlar verdiğini görme	0	0	0	0	0	0	30	100
Anlam çözümüleme tabloları kullanma	30	100	0	0	0	0	0	0
Kavram ağlarını kullanma	25	83	3	10	2	7	0	0
Kavram haritalarını kullanırım	24	80	4	13	2	7	0	0
Kavramlar oluşturacak bilgilerin doğru ve geçerli bilgi olmasına dikkat etme	0	0	0	0	21	70	9	30
Konunun inceliklerine dikkat ederek, öğrencilerin algılama yanlışlıkları yapmamasına çalışırım	0	0	0	0	18	60	12	40
Öğretilen kavramları test ettiğinde zihinlerinde doğru şekilde kaldığını görme	0	0	12	40	18	60	0	0

Öğretmenlere göre kavramla ilgili ön bilgi verme % 100'lük bir oranla her zaman uygulanan bir durumdur. Ancak %70'i kavram öğretirken farklı kaynaklardan yararlanmamakta, sadece ders kitaplarını yada öğretmen notlarını kullanmaktadırlar. Öğrencilere bu doğrultuda araştırmalar yaptırma oranı ise sadece % 10 olarak seyretmektedir. Söz konusu dersin kavramlarının öğretiminde kavramı doğru algılama, kalıcı bilgi edinmede çok önemli aktif fonksiyona sahip olan görsel ve işitsel materyalleri kullanmama oranı yine % 91 ile olumsuz durumu desteklemektedir. Öğretmenlerin % 50'si öğrenme düzeylerini bilmektedir. Oranın düşüklüğünün sebebi sınıfların çok kalabalık olması ve öğretmenin farklı şubelere ders vermesidir., farklı sınıfların fazla olması öğretmenin öğrenciyi yeteri düzeyde tanıması açısından bir engeldir. Öğretmenler istekli ve gayretli olsa dahi, bu engel fiziksel koşullar

Kavram Yanılgıları

düzeltilmediği sürece sorun olmaya devam edecektir. Öğreteceği kavramlar için önceden uygun örnekler planlamayı öğretmenlerin ancak % 3' lük bir kesiminin uyguladığı tespit edilmiştir. Geriye kalan % 97' lik kesimi ise örnekleri planlamaya gerek duymadıklarını belirtmektedirler. Oysa bir öğretimin başarısı öğrencilerin bilgi ve beceri düzeyine uygun planlamaya bağlıdır¹¹. Öğrencilerle % 76'sı doğru iletişim kurarak kavramın pekiştirildiği görüşündedir. Soyut kavramların tanımı % 97 oranında mutlaka verilmektedir ve tanımların yerleştirilmesinde güncel örnekler kullanılmaktadır. Bu öğrenci anketinde verilen cevaplardan da anlaşılmıştır. Öğretmenlerin % 100'ü deneyimlerinin getirdiği tecrübelerin yararını gördüklerini ifade etmektedir.

Açıklayıcı bilgi sıklıkla anlam çözümleme şemasında veya kavram ağları şemasında sunulması gerekirken¹², anketten anlam çözümleme tabloları, kavram haritaları ve/veya kavram ağları kullanılmadığı anlaşılmıştır. Öğretmenlerin, konunun inceliklerine dikkat ederek öğrencilerin algılamaya yanlışlıkları yapmaması ve verilen bilgilerin doğru ve geçerli bilgi olması hususunda tamamı önem verildiğini belirtmiş ise de çalışmamız bunu desteklememektedir.

Öğretmenlere Ait Gözlem ve Mülakat Sonuçları

1. Öğretmenler kavramların öğretiminde yeni yöntem ve teknikleri kullanmamaktadırlar.
2. Öğretmenler, ders kitaplarının dizgi ve kurgu bakımından yetersiz olduğunu, zaman ve mekan kavramının dikkate alınmamasının öğrencilerin kafalarını karıştırdığını belirtmişlerdir..
3. Öğretmenlere göre milli tarih ve milli coğrafya derslerinin “Sosyal Bilgiler” çatısı altında birleştirilmesinden sonra problemler çıkmıştır. Derse ayrılan süre çok az olduğu için hemen hemen hiç bir ünite yetişmemektedir. Bu da öğretmenleri eğitim-öğretim ilkelerinden uzaklaştırarak sadece müfredatı yetiştirme kaygısına düşürmektedir. Öğretilen bilgilerin tekrarı ve pekiştirilmesi çoğu zaman ihmal edilmek zorunda kalmaktadır.

¹¹ Halil İbrahim Yalın, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Ankara 2000, s.39

¹² OECD, *Information technologies and Basic Learning*, France 1987, s. 163

4. Kavramlar güncel örneklerden yeterince yararlanılmadan sunulmaktadır. Bu durum kavramların kalıcılığını ve doğru algılanmasını olumsuz etkilemektedir.
- 5.Öğretmenler, quiz, sözlü ve yazılı yoklamalarla kavramların doğru bir şekilde yerleşip yerleşmediğini yeterince kontrol etmemektedirler.

Sonuç ve Öneriler

Dersin işlenişinde ve amaçların gerçekleştirilebilmesinde ünite de geçen kavramların öğretimi önemle üzerinde durulması gereken bir husustur. Araştırma sonucunda kavram algılanmasını, 1-Fiziksel ve psikolojik ortam, 2-Önceki yaşantılar ve kültürel etmenler, bellekteki formal ve informal bilgi kalıntıları, 3-Görsel materyaller, araç-gereçler, kaynaklar ve kullanım derecesi, 4- Kullanılan yöntemler, kavram ağları, anlam çözümleme tabloları ve kavram haritaları, 5-Öğretmen nitelikleri ve sunuş etkinliği, ders kitabının içerik ve kalitesi, 6-Örneklendirme ve güncelleştirme, kavram öğretim basamaklarını kullanarak kavrama ulaşabilmeyi ise; 1-Öğrenci ilgisi ve yeterliliği, 2-İletişim ve işbirliği, 3-Genelleme, ayırıştırma, tümevarım, tanımlama, tümdengelim, 4-Dikkat ve odaklaşma, dil, bilişsel gelişme, uyarıcıların seçimi ve organizasyonu 5-Düşünme faktörlerinin etkilediği görülmüştür. Kavramın karşılaşımından doğru algılanmasına ve zihinde tasarımına varılan süreçten geribildirim ile geri dönüş sağlanarak, ortaya çıkabilecek kavram yanlışlarının giderilebileceği görülmüştür. Tüm bu faktörler aşamalı ve yerinde kullanılarak “kavrama” problemi ortadan kaldırılabilecektir.

Kavramlar öğretilirken tüm faktörler ve eğitim-öğretim aşamaları dikkate alınmalıdır. Bu konudaki önerilerimiz şekil.1’de (Bkz.Ek.1) verilmektedir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara dayalı olarak, Osmanlı Kültür ve Medeniyeti ünitesinde geçen doğru kavramların öğretimi ve bellekte yer etmesi sağlamak için önerilerimiz şunlardır;

1. Kavramların özelliklerine göre ne tür bilgiye yer verileceği, hangi yöntemlerin kullanılacağı materyal , araç-gereç seçimi önceden planlanmalıdır.
2. Öğretilen kavramla ilgili daha önce öğretilen kavramlar tespit edilmeli, motive edici uygulamalarla başlanmalı, kavram hakkında ön bilgi verilmeli ve

Kavram Yanılgıları

önceki öğrenilen kavramlarla yeni öğrenilecek kavramlar arasında bağlantılar kurularak kavram ile konunun birleştirilmesi sağlanmalıdır.

3. Öğrencilere, kavramla ilgili açık tanımlar, ayrıntılar verilmeli ve not aldırılmalıdır.

4. Kavramlar resim, şekil ve grafiklerle görsel materyaller kullanılarak anlatılmalı, öğrencilerin kavramları içselleştirmeleri sağlanmalıdır. Öğrencilere bu esnada sözel ipuçları sunularak kavramlar arasındaki ilişkileri görmeleri sağlanmalıdır. Örneğin; Osmanlı dönemine ait film ve belgeseller kullanılabilir.

5. Öğretmen öğrencinin düşünmesine ve kişisel yargılar üretebilmesine imkan tanıyacak şekilde ders işlemelidir.

6. Öğrenciye kendini sınıma olanağı verilmeli, yaptıkları izlenmeli, dönüt verilmelidir. Sorular mantıklı bir sıra izlemeli, açık ve kavramı pekiştirici nitelik taşımalıdır.

7. Hataları ve eksik kavramaları ortaya çıkarıcı küçük imtihanlarla pekiştirme yapılmalı, sonuçlar öğretmenin kavramın öğrenim ölçeği hakkında bilgi edinebilmesini sağlayacak şekilde değerlendirilmelidir.

8. İnfomal yaşamdan edinilen bilgilerden formal öğrenmede kolaylık sağlayacak şekilde yararlanılmalıdır.

9. Kavramları sunarken ve zihinde formüle ederken öğretmen geleneksel eğitim anlayışından ziyade modern eğitim anlayışı ile hareket etmelidir.

10. Öğrencilere bilgileri ezberletmek yerine yaparak-yaşayarak öğrenmeleri ve böylece bilgiyi kendilerine mal etmeleri sağlanmalıdır. (Dramatizasyon, müsamere)

11. Öğretmenler kavram öğretiminde edindikleri deneyimleri ve fikirleri birbirleriyle paylaşmaları gelişim için yararlı ve gereklidir.

12. Farklı kültürel alt yapıya sahip öğrencilerde kültürel işbirliği sağlamak kavram geliştirmeyi öğrenmek ve öğretmek açısından önemlidir.

13. Kavramlar öğretilirken öğretmen etkinliği açısından ve yanılgıları tespit ederek anında gidermek bakımından geribildirim (feedback) sağlanmalıdır.

14. Çabuk kavrayan öğrenciler ve geç kavrayan öğrenciler göz önünde tutularak; çabuk kavrayan öğrencileri geliştirmeye yönlendirmek ve geç

kavrayanların ise öğrenmesini hızlandırmak suretiyle standartlara ulaşılmaya çalışılmalıdır.

15. Öğrencilere öğretilecek kavramla ilgili örnekler ve örnek olmayanlar birlikte verilmelidir. Verilirken tartışma ortamı yaratılmalı ve öğrencilere ortaya çıkan uygun olmayan örneklerin nedenleri açıklattırılmalıdır. Soyut kavramların hayata geçirilmesinde güncel örneklerden yararlanılmalıdır.

16. Bellekte kavramın kalıcılığı arttırdığından sözcüğün kaynağı verilmelidir. Çünkü öğrenciler kendilerine yakın ve mantıklı gelen kavramları daha çabuk kavramakta ve dönüt verildiğinde kolayca hatırlamaktadırlar.

17. Sınav kağıtlarında yanlış öğrenilen kavramlar tespit edilerek yanlışlığa düşülen kavram üzerinde durulmalıdır.

18. Öğrencilere ilk anda zor kavramları sunarak zihinlerini karıştırmamalı, kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru gelişen bir yöntem izlenmelidir.

KAYNAKLAR

- AYDIN, Betül, *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, İstanbul 1997.
- BACANLI, Hasan, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara 2001.
- BARRASS, Robert, "Some Misconceptions and Misunderstandings Perpetuated by Teachers and Textbooks of Biology", *Journal of Biology Education* 18, 1984.
- CÜCELOĞLU, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul 1997.
- EREN, Hasan v.d., *Türkçe Sözlük*, 2, Ankara 1988.
- OECD. *Information technologies and Basic Learning*, France 1987.
- SÖNMEZ, Veysel. *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Klavuzu*, İstanbul 1999.
- TROWBRIDGE, John E.-MINTZES, Joel L., "Students" . Alternative Conceptions of Animals and Animal Classification." *School Science and Mathematics* 85 1985.
- ÜLGEN, Gülten, *Kavram Geliştirme Kuramlar ve Uygulamalar*, Ankara 2001.
- YALIN, H. İbrahim, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Ankara 2000.
- YAVUZER, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul 1999.

Ek 1: Şekil 1: Kavram Öğretimi Haritası

